

ԽԱՐՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ АРМЯНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Х. АБОВЯНА

Հումանիտար գիտություններ №-1-2 (37-38) 2020 Гуманитарные науки

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԱՆԿԱՍԱՆ ՆԱԽԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՆՁՆԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՀՈԳԵԲԱՆԱՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ
ԳԱՄՊԱՐՑԱՆ Գ.Ֆ., ԴԱԼԼԱՔՅԱՆ Ա.Մ.

Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան,
0010, Երևան, Տիգրան Մեծի 17
gohargasparyan@ymail.com
alla.dallakyan@gmail.com

Հոդվածում ներկայացված են մանկատան նախադպրոցականների անձնային զարգացմանն ուղղված մանկավարժական աջակցության հոգեբանական հիմքերն ու մանկավարժական մոտեցումները: Դիտարկվում են նաև մանկատան սաների միջև անբարենպաստ միջանձնային հարաբերությունները կանխելու, դրանք կարգավորելու ու կառուցողական դարձնելու անհրաժեշտ ուղիները:

***Հիմնաբառեր.** անձնային զարգացում, միջանձնային հարաբերություններ, մանկավարժական աջակցություն, նախադպրոցական տարիք:*

Ներկայացված է խմբագրություն 05.05.2020թ.

Մանկատան սաները ունեն հոգեբանական բարդ բնութագիր, քանի որ նրանք՝ անկախ մանկատանը հայտնվելու հանգամանքներից, իրենց վրա են կրում ընդհանուր սոցիալական կարգավիճակի անբարենպաստ հետևանքները: Նախադպրոցականի սոցիալականացման գործընթացում անփոխարինելի է ընտանիքի դերը: Ծնողական խնամքից զրկված նախադպրոցահասակ երեխաների սոցիալականացումն ընթանում է բազմաթիվ բարդույթներով, հաճախ առաջացնելով նաև անձնային զարգացման խնդիրներ: Մանկատան գրեթե բոլոր երեխաները տարբերվում են ներանձնային լարվածությամբ և հուզականության ծայրահեղ դրսևորումներով: Մասնավորապես, շփման մեջ նյարդային են, անընդհատ ձգտում են ուշադրության, միաժամանակ չեն սիրում լինել ուշադրության կենտրոնում, հաճախ են դրսևորում ագրեսիվ վարքագիծ, արագ հուսահատվում են, չգիտեն սիրել և կառուցել հարաբերություններ: Այս ամենը հանգեցնում է նրան, որ երեխաները շրջապատին բացասաբար և թշնամանքով են վերաբերվում: Ուստի, մանկատանը մեծացող նախադպրոցականների անձնային

զարգացումը լուրջ աջակցության կարիք ունի, այն տարիքային հոգեբանական և նախադպրոցական մանկավարժության կարևոր հիմնախնդիրներից է:

Մանկատան նախադպրոցականների անձնային զարգացմանն աջակցելու հոգեբանական հիմքերը խարսխված են երեխայի սոցիալ-անձնային զարգացման յուրահատկությունների վրա, որոնք ենթադրում են համապատասխան մանկավարժական մոտեցումներ: Երեխան նախադպրոցական տարիքում հարմարվում է սոցիալական միջավայրին, հարաբերությունների մեջ վերարտադրելով մարդկային գործունեության նմուշներ: Նրա կենսական պահանջներն իրականացնում են մեծահասակները, որոնք այդ ընթացքում փոխանցում են նաև վարքի և գործունեության ընդունված նորմեր, ձևավորում են սոցիալական կարողություններ և անձնային հատկություններ: Ձևավորվող սոցիալական կարողությունների և անձնային հատկությունների հիման վրա են առաջանում յուրահատուկ հարաբերություններ հասակակիցների հետ: Միրո, ջերմության և ծնողական խնամքի բացակայության պարագայում երեխաների վարքագծում կարող են ի հայտ գալ անցանկալի դրսևորումներ և բացասական վերաբերմունք հասակակիցների հանդեպ: Բացասական վերաբերմունքն ու ագրեսիան սրվում է դպրոցում, հատկապես ընտանիքներում ապրող հասակակիցների հանդեպ [1, էջ 44]:

Մանկատանը մեծացող երեխաների խնամքի և հոգածության, կրթական և սոցիալական իրավունքների պաշտպանության խնդիրներն իրականացնում է մանկավարժը, ով պատասխանատվություն է կրում յուրաքանչյուր երեխայի սոցիալական զարգացման և անձնային աճի բնականոն ընթացքի համար: Հիմք ընդունելով ժամանակակից մանկավարժության հիմնարար սկզբունքները, նա պարտավորված է կազմակերպել աշխատանքներ հետևյալ ուղղություններով. ստեղծել անհրաժեշտ պայմաններ երեխաների լիարժեք զարգացման համար, հետևել կրթադաստիարակչական գործընթացների իրականացմանը, նպաստել սոցիալապես ընդունելի վարքի և անձնային հատկությունների, սոցիալական կարողությունների ձեռք բերմանը, ժամանակին արձագանքել երեխայի տարաբնույթ դժվարություններին: Մանկատան մանկավարժի մասնագիտական գործունեության ուղղությունները համապատասխանում են սոցիալական մանկավարժի պարտականություններին, որոնք լավագույնս նկարագրված են սոցիալական հոգեբանության և մանկավարժության հիմնախնդիրներով մտահոգված, հայտնի գիտնական Ռ. Վ. Օվչարովայի հետազոտություններում:

Ռ. Վ. Օվչարովայի կողմից [2, էջ 162] հիմնավորվում և առանձնացվում են սոցիալական մանկավարժի հետևյալ գործառական պարտականություններն ու պարտավորությունները. 1) երեխաների իրավունքների, հետաքրքրությունների պաշտպանություն բոլոր մանկավարժական գործընթացներում, 2) երեխաների առողջության պահպանում և ամրապնդում, անվտանգության ապահովում, 3) երեխայի անձի զարգացման համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծում, 4) երեխայի անհատական առանձնահատկությունների, զարգացման կենսական պայմանների, սոցիալական իրավիճակների ուսումնասիրում, 5) երեխայի պահանջունքների և հետաքրքրությունների, դժվարությունների ու խնդիրների, զարգացման շեղումների բացահայտում, 6) սոցիալականացման գործընթացում մանկավարժական աջակցության ցուցաբերում, 7) երեխաների սո-

ցիալական գործունեության կազմակերպում ու համակարգում, 8) սոցիալ-մանկավարժական բացթողումներ ունեցող երեխաների հետ մանկավարժական վերականգնողական աշխատանքների իրականացում, 9) ծնողների, ընտանիքի մյուս անդամների, կառույցի աշխատակիցների և սոցիումի և սոցիալական ծառայությունների հետ համագործակցության իրականացում, 10) երեխային աջակցության, օգնության նպատակով տարբեր մասնագետների, ծնողների կամ նրանց փոխարինողների փոխգործակցության կազմակերպում:

Փաստորեն, մասնագիտական գործունեության ընթացքում սոցիալական մանկավարժն իրականացնում է. ա/ ախտորոշում և խորհրդատվություն, բ/ պրոֆիլակտիկ (կանխարգելիչ) աշխատանքներ, գ/ շտկող-վերականգնողական աշխատանքներ, դ/ սոցիալական դաստիարակություն [2, էջ 164]:

Քանի որ հոդվածի շրջանակներում մենք նպատակ ենք ունեցել մանրամասն քննարկել և ընդհանրացնել մանկատան նախադպրոցականների սոցիալական դաստիարակությանն ուղղված մանկավարժական մոտեցումները, ուստի փորձել ենք մանկատան մանկավարժի գործունեության բոլոր կողմերը դիտարկել երեխաների սոցիալ-անձնային զարգացմանն աջակցելու տեսանկյունից: Մասնավորապես, յուրաքանչյուր երեխայի հետաքրքրությունների, կարիքների ու պահանջունքների, սոցիալականացման դժվարությունների, վարքի շեղումների ու դրանց առաջացման պատճառների բացահայտումը մանկավարժին հնարավորություն կտա մշակելու երեխայի անհատական զարգացման <<քարտեզ>>՝ մանկավարժական համարժեք մոտեցումներով հանդերձ, իսկ խորհրդատվական աշխատանքներն այն անձանց հետ, ովքեր հետաքրքրված են երեխայի սոցիալական դաստիարակությամբ, կնպաստեն տվյալ երեխայի անձնավորության ձևավորմանը միասնական սկզբունքներով և համատեղ պահանջներով:

Մանկատան նախադպրոցականների սոցիալական դաստիարակության գործընթացում չափազանց կարևորվում են սոցիալ-կանխարգելիչ (պրոֆիլակտիկ) աշխատանքները, որոնք միտված են պաշտպանել երեխային հնարավոր բախումներից, անբարենպաստ ազդեցություններից, ամենակարևորը՝ ապահովել երեխայի բոլոր իրավունքները: Սոցիալ-կանխարգելիչ աշխատանքների նպատակը արտաքին աշխարհի հանդեպ վստահության ձևավորումն է, որն իր հերթին՝ անձնային դրական փոփոխությունների երաշխիք է:

Մանկատանը մեծացող նախադպրոցականների սոցիալական դաստիարակությունն ուղեկցվում է շտկող-վերականգնող աշխատանքներով, որոնք էական ազդեցություն ունեն արժեքային կողմնորոշումների, դիրքորոշումների, արտաքին աշխարհի հանդեպ դրական վերաբերմունքի ձևավորման ընթացքում: Մանկատան սաների սոցիալ-անձնային զարգացումը հազեցած է ներքին լարվածությամբ, ճգնաժամային իրավիճակներով, որոնց ժամանակին շտկումն ու համարժեք հոգեբանամանկավարժական աջակցության ցուցաբերումը կարող է փոխել անձի ձևավորման ընթացքը: Փաստորեն, մանկատանը մեծացող նախադպրոցականների սոցիալ-անձնային զարգացմանն ուղղված մանկավարժական աջակցության գործառույթներն են թելադրում խնդիրներ, որոնց համադրությամբ է պայմանավորված մանկավարժի աշխատանքի արդյունավետությունը: Միաժամանակ, մանկավարժական աջակցության շաղկապված

գործառույթների (կազմակերպչական, միջնորդական, վերահսկողական, կանխարգելիչ, ախտորոշիչ, շտկող, խորհրդատվական) շարքում, մեր կարծիքով, նախադպրոցական տարիքի երեխայի սոցիալ-անձնային զարգացման որոշնթացում առավել կարևորվում են կանխարգելման և հարկ եղած դեպքում՝ շտկող գործառույթները, քանի որ նախադպրոցականների կողմից առավել ընկալելի են մանկավարժի կանխարգելիչ կամ շտկող այն գործողությունները, որոնք տվյալ պահին կարգավորում են երեխայի սոցիալական կարգավիճակը և նպաստում սոցիալական վստահության ձեռք բերմանը: Մանկավարժական գործունեության արդյունավետությունը պայմանավորված է մի կողմից խնդիրների ճշգրիտ արձանագրմամբ, մյուս՝ մեթոդների ընտրությամբ: Հետաքրքիր է, որ մանկավարժական աջակցության մեթոդներն իրենց ուղղվածությամբ փոքր ինչ տարբերվում են ուսուցման և դաստիարակության գործընթացներում կիրառվող մեթոդներից: Մանկավարժական աջակցության մեթոդները կարող են ապահովել միաժամանակյա ընդգրկվածություն՝ լուծելով տարբեր խնդիրներ: Սակայն, նույնիսկ մանկավարժական աջակցության պայմաններում մանկատան երեխաների սոցիալ-անձնային զարգացումն ընթանում է բարդություններով:

Օրինակ, Ա. Մ. Պրիխոժանը և Ն.Ն. Տոլստիխը [3, էջ 51] գտնում են, որ մանկատան երեխաների սոցիալ-անձնային զարգացումն իրականանում է խեղաթյուրված ձևով՝ դրսևորվում է պաշտպանական ագրեսիա, որը կարող է համապատասխան պայմանների առկայության դեպքում զարգանալ, վերածվելով հակաօրինական վարքագծի: Պատճառը՝ մեծահասակների կյանքին հաղորդակից դառնալու ձգտումն է, որը, զուգորդվելով անհրաժեշտ գիտելիքների ու կարողությունների բացակայության հետ, առաջացնում է ընդիմանալու ցանկություն: Երեխան, նշված պայմաններում, մեծահասակների կյանքի մասին տեղեկություններն յուրացնում է շրջապատող մեծահասակների օգնությամբ: Նրանց հոգատարությունն ու ցուցաբերվող մանկավարժական աջակցությունը նպաստում են ներքին դիրքորոշմերի ձեռք բերմանը, սեփական արարքների գիտակցվածությանը, մեծերի գործունեության և փոխհարաբերությունների օբյեկտիվ վերլուծությանը: Մանկավարժը պետք է օգնի երեխաներին ինքնաճանաչվել ու ինքնագնահատվել հասակակիցների միջավայրում, շփման մեջ ներգրավելով հեղինակություն վայելող այն տարեկիցներին, ովքեր դրական ազդեցություն ունեն երեխայի վրա և նրբանկատորեն չեզոքացնելով նրանց, ովքեր բացասաբար են ազդում: Մանկատան երեխաների սոցիալ-անձնային զարգացմանն աջակցելու ամենակարևոր քայլը՝ փոխադարձ շփման ապահովումն է: Նրանք մշտապես շփվում են հասակակիցների միևնույն խմբի հետ, ինչը բարեկամական, ընկերական հարաբերությունների ստեղծման լավագույն պայմանն է:

Ա. Մ. Պրիխոժանի, Ն.Ն. Տոլստիխի Վ. Ս. Մուխինայի աշխատանքները [4, էջ 52-56] ցույց են տալիս, որ երեխա-ծնող դեպրիվացիայի պայմաններում մանկատան «մենք»-ը, ցավոք, ստեղծվում է տարերային եղանակով, որն արտահայտվում է միմյանց նկատմամբ մեկուսացմամբ: Ծնողագուրկ նախադպրոցականների հարմարեցումը, վարքային դրսևորումները, հատկապես այն դեպքում, երբ առկա է մանկավարժների ուղղակի հսկողությունը, հաճախ ուղեկցվում են անկարգապահությամբ, կազմակերպվածության բացակայությամբ: Երեխայի վարքագծի նման դրսևորումները

պայմանավորված են մեծահասակների կողմից չընդունվելու վախով, նրանց հանդեպ թշնամական վերաբերմունքով: Նախադպրոցականները մեծահասակներից, պարզապես, ուշադրություն և քնքշություն, սեր և հոգատարություն են ակնկալում, նրանք բառացիորեն «կաշում են» յուրաքանչյուր բարեհամբույր տրամադրված մեծահասակին, պատրաստ են կատարել ցանկացած խնդրանք՝ նրա ուշադրությունը գրավելու համար: Միաժամանակ, մանկավարժական աջակցությունը պետք է չափավորված լինի, քանի որ մեծահասակի չափազանց հոգատարությունն ու խնամքը կարող է երեխաներին գրկել ինքնուրույնությունից:

Այսպիսով՝ մանկատանը մեծացող նախադպրոցականի սոցիալ-անձնային զարգացման հիմնախնդրի տեսական վերլուծության արդյունքում կարելի է արձանագրել հետևյալ եզրահանգումները.

1. մանկատանը անցկացրած մանկությունը հաճախ անցնում է սոցիալական միջավայրի անբարենպաստ ազդեցության ուղեկցությամբ,
2. մանկատան նախադպրոցականը բացահայտում է մարդկային հարաբերությունների աշխարհն իրեն շրջապատող մեծահասակների հետ շփման ընթացքում՝ իր հանդեպ նրանց վերաբերմունքի ներքո, նրա սոցիալ-անձնային զարգացումը նպատակային մանկավարժական աջակցության կարիք ունի,
3. մանկատան երեխաների սոցիալ-անձնային զարգացմանն աջակցելու ամենակարևոր քայլը՝ հասակակիցների հետ փոխադարձ շփման ապահովումն է,
4. մանկատան երեխայի սոցիալ-անձնային զարգացման հոգեբանական պայմանը՝ երեխայի անձը հարգելն է, նրան բազմակողմանի ճանաչելը, գնահատելն ու ոգեշնչելը:

Գրականություն

1. Буянов, М. И. Ребенок из неблагополучной семьи. - М.: Просвещение, 1988. – с. 44
2. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. - М.: ТЦ Сфера, 2004. - с. 162, 164
3. Прихожан, А. М., Толстых, Н. Н. М., Дети без семьи, Педагогика, 1990 с. 51.
4. Մակիչյան, Ս. Ա. «Մանկատան երեխայի հաղորդակցման դժվարությունների պատճառների հոգեբանական հիմքերը», «Հոգեբանությունը և կյանքը», Երևան, 2007, «Զանգակ-97» № 1-2 , էջ 52-56

РЕЗЮМЕ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ ЛИЧНОСТНОГО РАЗВИТИЯ
ДОШКОЛЬНИКОВ ДЕТСКИХ ДОМОВ

ГАСПАРЯН Г.Ф., ДАЛЛАКЯН А.М

В статье представлены психологические основы и подходы педагогической поддержки по обеспечению личностного развития дошкольников из детских домов. Рассматриваются также способы предотвращения и регулирования конфликтных взаимоотношений между детьми, пути установления конструктивных межличностных отношений.

Ключевые слова: личностное развитие, межличностные отношения, педагогическая поддержка, дошкольный возраст.

SUMMARY
PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL APPROACHES TO THE PERSONAL DEVELOPMENT OF
PRE-SCHOOL CHILDREN FROM CHILDREN'S HOUSES

GASPARYAN G.F. DALLAKYAN A.M

The article presents the pedagogical-psychological approaches to personal development of pre-school orphanages, as well as the psychological basis for the needs for pedagogical support, as well as ways to prevent and overcome adverse interpersonal relationships among orphans and regulate and construct them.

Key words: personal development, interpersonal relationships, pedagogical support, preschool age.

Տպագրության է երաշխավորել մանկ. գիտ.-ի թեկնածու, պրոֆ. Ս. Մարությանը 05.10.2020թ.